

Het boek Maertens
'een reis door de tijd'

© Ontwerp omslag: Marco te Veldhuis

ISBN 978-94-639855-0-5

© 2019, ‘Het boek Maertens – een reis door de tijd’
Rob Martens en Marco te Veldhuis

<https://stamboom.robmartens.com>

Eerste druk: December 2019

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Het boek Maertens 'een reis door de tijd'

**Dr. Rob Martens en
Drs. Marco te Veldhuis**

2019

De makers van dit boek

Rob Martens

Mijn achterneef Rob is, net als ik, geïnteresseerd in stamboomonderzoek (met een mooi woord ‘genealogie’ genoemd). Toen ik me een paar jaar terug ging verdiepen in wie de voorouders waren van mijn oma Clementien Martens ontdekte ik de door Rob op internet geplaatste stamboom van de Martensen. Bladerend door zijn internet-pagina raakte ik al snel flink onder de indruk van de omvang en gedetailleerdheid van zijn werk. In het voorjaar van 2017 spraken we elkaar omdat hij (samen met enkele achterneven en -nichten) een grote familiereünie wilde gaan organiseren. Al snel werd me duidelijk wat een enorm werk hij jarenlang had verricht om tot die stamboom te komen. Daar waar ik me beperk tot het zoeken naar namen en data op internet reist Rob al sinds de jaren 80 stad en land af om in allerlei archieven (met dikke, veelal onleesbare, handgeschreven boekwerken) meer te weten te komen over de geschiedenis van de familie. Daarnaast voerde hij decennia terug al gesprekken met zussen van zijn grootvader. Als resultaat verzamelde hij een bewonderenswaardige hoeveelheid informatie. Nadat we in november 2017 dankzij een goede samenwerking tussen achterneven en -nichten de familiereünie tot een groot succes hadden gemaakt, ontstond het idee om samen van al die namen, data, feiten en verhalen een boekwerk te maken. Tijdens die samenwerking ben ik alleen nog maar meer onder de indruk geraakt van Rob’s werk en kennis. Volgens mij mag het resultaat er dan ook wezen.

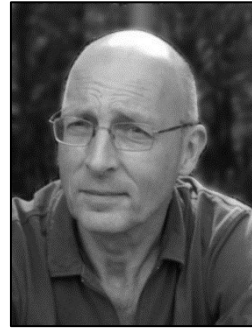

Ik wens u veel leesplezier!

Marco te Veldhuis,
kleinzoon van Clementien (‘Clim’) Martens

Marco te Veldhuis

Ondanks dat wij even oud zijn, naar dezelfde school gingen, allebei dansten bij Van der Teen en uitgingen in De Doedel en De Klander Muelen, kende ik mijn achterneef Marco slechts vaag. Tijdens het organiseren van de reünie van 2017 realiseerde ik me dat Marco een begenadigd romanschrijver was die net als ik fanatieke interesse in onze afkomst had.

Sinds de jaren 80 van de vorige eeuw ben ik gegrepen door het familiegeschiedenis-virus. In die tijd bestond het internet nog niet en was de enige mogelijkheid om aan informatie te komen door archieven te bezoeken. Tijdens deze zoektochten schreef ik alle benodigde informatie over, of maakte er soms een foto van die dan, als het rolletje vol was, bij de fotograaf moest worden afgedrukt. Vanaf het begin was ik van plan om ooit eens de geschiedenis van onze familie op schrift te stellen in een mooi boek en dus verzamelde ik vele foto's kopieën van aktes, boeken en tijdschriften die ik ooit nodig mocht hebben. In de loop der tijd realiseerde ik me dat het onderzoeken, uitpuzzelen, verzamelen en categoriseren mijn sterke punten waren, maar het schrijven van een verhaal dat een lezer langer dan vijf minuten zou boeien niet mijn sterkste punt was.

Het bundelen van onze krachten zou moeten kunnen lijden tot de lang geplande familiechroniek. Het resultaat mag er zijn. Een geschiedenis die midden in de 80-jarige oorlog start in Oost-Vlaanderen in België en die ons via Zeeland naar Dordrecht bracht. Dit is het verhaal van de familie Maertens, die onderweg de e verloren, van boerenknechten die douaniers werden. Van schippers naar sleepbooteigenaren en machinisten. Van onderzoekers naar schrijvers.

Ik hoop dat u net zo geboeid zult zijn door dit intrigerende verhaal als wij!

Rob Martens,
kleinzoon van Constantinus Jozephus ('Stan') Martens

Inhoud

1	Inleiding	1
2	De Kortrijkse Periode	3
3	Richting Noordelijke Nederlanden	17
4	Landarbeiders worden schippers	35
5	Van Zeeuws-Vlaanderen naar Zuid-Beveland	59
6	Met de boot naar Dordrecht	77
7	De kinderen van Miel en Rellie	103
8	Familieëunies	143
9	Slotwoord	149
	Bronnen	150
	Bijlagen	153
1	Plaatsnaamregister	154
2	Parenteel van Petrus Martens	156
3	Media	198
4	De oudste vermelding van de familie Maertens	199

1 Inleiding

Vandaag de dag zijn veel mensen op zoek naar hun voorouders. We willen graag weten waar we vandaan komen. Waarom stond mijn wieg in Gouda, in Dordrecht of in Kortrijk? Hoe kwamen de generaties voor ons daar terecht?

Het internet heeft het de afgelopen decennia steeds gemakkelijker gemaakt om het een en ander uit te zoeken, maar als je echt wil proberen ver terug te gaan in de tijd is het toch nodig om ter plaatse letterlijk door de archieven te spitten.

De overgrootvader van de auteurs van dit boek was Dominicus Martens. Op zoek naar diens verre voorvaderen kwamen we uiteindelijk terecht bij een inschrijving in het huwelijksregister van de RK-kerk uit 1653 van het Vlaamse Bellegem, een klein dorpje vlakbij Kortrijk (Courtray) nabij de Franse grens, waarin staat dat ene Rijchardus Maertens met Christina van Meenen op 30 april met elkaar in het huwelijk traden.

1653! Dat is meer dan 350 jaar geleden. Slechts 11 jaar daarvoor had Rembrandt van Rijn de laatste hand gelegd aan *De Nachtwacht!* Rijchardus en Christina waren een eind in de twintig toen ze trouwden, maar tijdens hun kinderjaren was de tachtigjarige oorlog nog volop aan de gang. Pas vijf jaar voor ze in het huwelijk traden was deze periode van rampspoed tot een einde gekomen.

*11 jaar daarvoor had Rembrandt van Rijn
de laatste hand gelegd aan De Nachtwacht!*

Wanneer we proberen nog verder terug in de tijd te gaan dan die 30ste april 1653 lopen we tegen onzekerheden aan. Waar die Rijchardus - ook wel Rijckoort genoemd - is geboren valt niet met zekerheid te zeggen; ook niet wie zijn ouders waren. Wel weten we dat hij op 17 februari 1706 in Bellegem is overleden op de voor die tijd zeer hoge leeftijd van 83 jaar. Na lang zoeken ontdekten we dat zo'n 82 jaar daarvoor (op 10 december

1624) in de St. Martinuskerk in Kortrijk ene Richardus Maertens is gedoopt, als zoon van Richardus Maertens en Catharina van Putte.

St. Martinuskerk in Kortrijk

Van deze Richardus en van zijn ouders is verder helemaal niets terug te vinden. Zou deze Richardus dan misschien ‘onze’ Rijchardus zijn; ‘onze’ Rijckoord?

We weten het niet... dus besluiten we hierbij om onze stamboom bij Rijckoord Maertens en Christina van Meenen te laten beginnen, uit het Bellegem van halverwege de 17^e eeuw. We doen een poging om ons voor te stellen hoe het leven er daar in die tijd uitzag.

2 De Kortrijkse Periode

Van het kleine dorpje Bellegem waar Rijckoort en Christina Maertens woonden weten we dat de naam te herleiden is naar het Frankische Bellinga Haim, wat zoiets als ‘woning van de kinderen van Bello’ betekent. De dorpsgemeenschap had een eeuw voor onze Rijckoort en Christina er rondliepen heel wat ellende moeten meemaken. Men had onder meer geleden onder een grote hongersnood, de pestepidemie en plunderingen door uit Kortrijk verjaagde beeldenstormers en door Spaanse, Franse en Hollandse soldaten die telkens met elkaar in gevecht waren en eten en drinken en slaappleatsen van de bevolking verlangden.

Rijckoort Maertens en Christina van Meenen (Bellegem)

De zeer nabijgelegen stad Kortrijk had in die tijd al een rijke geschiedenis. Al in de eerste helft van de 13^e eeuw werd geschreven over ‘De Halle’ in het centrum rond de Grote Markt, waar kooplui hun waar aan de man konden brengen. Net zoals in vele andere Vlaamse steden waren ook voor Kortrijk de wolbewerking en de lakennijverheid de belangrijkste industrieën. Maar de stad heeft ook veel crisissen moeten doorstaan. Begin 14^e eeuw had er bijvoorbeeld een, voor het Graafschap Vlaanderen cruciale, veldslag met de Fransen plaatsgevonden. Sinds Frankrijk vanaf 1294 in oorlog was met Engeland, had Vlaanderen de kant van de Engelsen gekozen. Want in naam was Vlaanderen weliswaar afhankelijk van Frankrijk, voor de (wol)handel was het veel meer afhankelijk van Engeland. Een groot en sterk Franse leger, bestaande uit 2500 man adellijke cavalerie, 1000 kruisboogschutters, 2000 infanteristen en 3000 andere soldaten was op 8 juli 1302 in Kortrijk gearriveerd. Een gigantische veldslag met het veel minder goed uitgeruste Vlaamse leger vond daarna plaats, maar uiteindelijk zegevierden de Vlamingen. De volgende dag werden op het slagveld zo’n vijfhonderd vergulde sporen gevonden; sporen die alleen mochten worden gedragen door ridders van adel. De overwinning van de stoere Vlamingen op het grote Frans leger werd

daarom de Guldensporenslag genoemd. Het verhaal gaat dat de paus in Rome zeven dagen na de veldslag 's nachts zou zijn gewekt om hem mee te delen dat voor de eerste maal in de geschiedenis een leger van voetvolk een leger van ridders had verslagen. 11 juli is nog altijd een Vlaamse Feestdag, omdat dan de Guldensporenslag wordt herdacht.

Tijdens de tachtigjarige oorlog vielen de katholieke zuidelijke Nederlanden onder Spaans bewind. Maar ook in Kortrijk richtte de beeldenstorm grote verwoestingen aan. In 1578 werd de stad onder de voet gelopen door de Gentse Calvinisten, waarbij kapellen, abdijen en kastelen werden verwoest en de Onze Lieve Vrouwekerk werd geplunderd. Ook de Sint Martinuskerk, waar Rijckoort een halve eeuw later zou worden gedoopt, viel ten prooi aan plunderslaars. Twee jaar later was de stad weer in handen van de Spaansgezinden, maar was er sprake van ander onheil. De pestepidemie richtte grote verwoestingen aan onder de bevolking. Toen onze voorouders Rijckoort en ergens in de twintiger jaren van de 17e eeuw werden geboren hadden de noordelijke en zuidelijke Nederlanden net een relatief rustige periode achter de rug vanwege het Twaalfjarig Bestand, dat duurde van 1609 tot 1621. In de Noordelijke Nederlanden brak op dat moment de Gouden Eeuw aan en ook in de Zuidelijke Nederlanden begon een periode die een stuk welvarender was dan de jaren ervoor. In Kortrijk was sprake van een heropleving van de economie dankzij de specialisatie in fijn linnen, damast en batist en in de stad vonden veel bouwactiviteiten plaats. Maar nieuw onheil was in aantocht. Zo'n tweehonderd kilometer ten noorden van het Bellegem waar onze Rijckoort woonde werd 'De Synode van Dordrecht' vastgesteld. Die gebeurtenis in het toen voor de familie Maertens nog onbekende Dordrecht had gevolgen die vandaag de dag nog in onze geschiedenisboeken te lezen zijn.

het toen voor de familie Maertens nog onbekende Dordrecht

De Synode verbood de remonstrantse leer en had onder meer tot gevolg dat staatsman Johan van Oldenbarnevelt al vier dagen na de vaststelling ervan werd onthoofd op het Binnenhof in Den Haag, omdat hij beschermer van de remonstranten was geweest.

*De Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden in de 18^e eeuw
 (onder Spaans en Oostenrijks bewind)*

Op 28 juni 1646 werd Kortrijk door de Franse troepen ingenomen. Twee jaar later werd de Vrede van Munster gesloten en was de tachtigjarige oorlog voorbij. Rijckoort Maertens en Christina van Meenen trouwden enkele jaren later in een katholieke kerk, maar hoe ze die periode van geweld tussen de verschillende godsdiensten hebben beleefd is helaas niet te achterhalen. Het was een tijd waarin iedereen goed over z'n schouder moest kijken. De samenleving was uiterst verdeeld en de strijd tussen de verschillende bevolkingsgroepen was zeer complex. Rijckoort en Christina kregen zes kinderen. De destijds door de pastoor in de doop- trouw- en begraafregisters gedane inschrijvingen zijn niet compleet, maar laten zien dat hun eerste zoon Guillelmus het levenslicht zag in 1657 en dat wij afstammen van de in 1665 geboren derde zoon Jacobus.

Het Vlaamse platteland in de 17e eeuw

Jacobus Maertens was twee jaar oud toen de vlam weer in de pan sloeg in de streek rondom Kortrijk. In wat de Devolutieoorlog zou gaan heten viel Frankrijk de Zuidelijke Nederlanden binnen. Steden als Charleroi, Rijsel en Kortrijk werden door koning Lodewijk de Veertiende op de Spanjaarden veroverd. Het is bekend dat de koning zélf in Kortrijk verbleef op 29 augustus 1667, voor hij

verder doortrok naar Harelbeke, om daar in het legerkamp te overnachten. Na het sluiten van de Vrede van Aken (in mei 1668) moest Lodewijk XIV zich terugtrekken uit de Zuidelijke Nederlanden, maar hij behield aan de grens van Vlaanderen een aantal steden, waarvan Kortrijk een van de grootste was.

*1672, een jaar
dat we allemaal
kennen uit de
geschiedenisboeken*

Vier jaar later was het 1672, een jaar dat we allemaal kennen uit de geschiedenisboeken. Voor de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was dit het rampjaar. Ze werd aangevallen door Engeland en Frankrijk tegelijk. Toen de Fransen op 12 juni bij Lobith de Rijn overtrokken en daar snel veel grondgebied bezetten, brak in andere delen van de Republiek paniek uit en werden de volgens velen niet te vertrouwen Dordtse regent Johan de Witt en zijn broer Cornelis door een woedende, opgezweepte menigte vermoord.

De Gouden Eeuw van de Republiek was beëindigd. Ook Vlaanderen had flink te lijden. Vanaf 1675 was er geen noemenswaardige industrie en stedelijk leven meer, dus trokken de mensen naar het platteland. Wat voor werk de familie Maertens destijds deed en of ook zij de stad uit trokken is niet terug te vinden.

We weten niet hoe vermogend ze waren, hoe ze er uitzagen en wat voor kleding ze bijvoorbeeld droegen. Alleen de rijken kleedden zich modieus en duur om indruk op elkaar te maken. Vooral bij bijzondere gelegenheden sierden zij zich met juwelen, gouden kettingen en kleurige kleding. Het gewone werkvolk dat weinig te besteden had spon en weefde hun kleren zelf. De mannen droegen kleren tot boven hun knie, met daaronder een soort middeleeuwse maillot of beenkappen. Over hun hoofd droegen zij een soort capuchon. Vrouwen droegen een lange jurk. Kinderkleding bestond niet. In 1675 droeg de tienjarige Jacobus dus waarschijnlijk dezelfde soort kleding als zijn vijftig jaar oude vader Rijckoort.

Toen Jacobus negentien was moet hij bewust hebben meegemaakt dat er wéér onrusten uitbraken in Kortrijk. In 1684 werden de Fransen door de zo genaamde wapenstilstand van Regensburg verplicht Kortrijk opnieuw over te dragen aan de Spanjaarden.

De Broeltorens, de enige overblijfselen van de verdedigingswerken van Kortrijk

Hierbij werden het nog nieuwe kasteel, de citadel en praktisch alle muren en torens werden opgeblazen of met houwelen vernield. Nu alle versterkingswerken met de grond gelijk waren gemaakt en ook grachten waren gedempt was Kortrijk een open, onbeschermd stad geworden. Tijdens de bloedige Negenjarige Oorlog, die woedde van 1688 tot 1697, zorgden het geweld, een graancrisis en ziekten ervoor dat een kwart van de bevolking van de Kortrijk kwam te overlijden. In die periode namen de Franse legers de stad wéér in en startten ze opnieuw met de aanleg van verdedigingswerken, die ze aan het eind van de oorlog nogmaals vernielden. Al die machtswisselingen gingen met veel geweld gepaard. Vaak werden de overwonnenen voor de ogen van de burgers van de stad - meestal midden op het marktplein of voor het Raadhuis - gemarteld en gedood en werden hun restanten nog tijden lang ten toon gesteld. Ook onze voorouders zullen dergelijke taferelen hebben moeten aanschouwen.

De inmiddels oude Rijckoort en Christina hadden het geluk dat zij ook het geweld tijdens de Negenjarige Oorlog in hun regio

overleefden, samen met hun zoons Guillelmus en Jacobus en dochter Joanna. Er was zelfs ruimte voor feestelijkheden.

In 1693, middenin die oorlog, trad de ongeveer 28-jarige Jacobus in het huwelijk met Margareta Deleersnijder. Het is bekend dat ook in die tijd - ondanks alle geweld en onrust - na bruiloften uitbundig feest werd gevierd en dat de alcohol daarbij rijkelijk vloeide. Mensen moesten zich vaak diep in de schulden steken om alles te kunnen betalen. Of dat laatste bij Margareta en Jacobus ook het geval was is te betwijfelen.

Jacobus Maertens en
Margaretha Deleersnijder
(Bellegem)

Margareta was zo'n zes jaar ouder dan Jacobus en had al heel wat meegemaakt voordat ze met hem trouwde. Ze was net een paar maanden weduwe van Daniel Dessau; een meer dan 20 jaar oudere heer uit het naburige St. Denijs. Samen met deze Daniel had ze al vier kinderen op de wereld gezet, waarvan er twee vroegtijdig waren overleden. Bovendien was Margareta in die periode ook stiefmoeder geweest van vier kinderen uit Daniels eerste huwelijk. Ook die stiefkinderen werden niet allemaal volwassen. Er overleden er drie, waaronder Richardus Dessau, nota bene een petekind van Margareta's latere schoonvader Rijckoort Maertens. Toen in 1687 ook haar man Daniel overleed, erfde Margareta samen met haar (stief)kinderen een bedrag van 619 Vlaamse ponden en 6 deniers Parisi. Omgerekend komt dit neer op maar liefst € 97.000, -!

Met 'onze' Jacobus Maertens kreeg Margareta nog eens vier kinderen, waarvan ze een rond 1695 geboren zoon ook weer Jacobus noemden. De exacte geboortedatum van deze 'tweede Jacobus' (die net als z'n vader ook Jacques werd genoemd) is niet duidelijk, omdat de doopinschrijving onvindbaar is. Wél weten we dat Jacobus junior (die we voor de overzichtelijkheid van deze geschiedschrijving verder Jacques Maertens zullen noemen) in 1701 zijn vormsel heeft gedaan, samen met zijn broer en twee zussen (van wie verder elk spoor ontbreekt). We schatten in dat hij toen een jaar of zes moet zijn geweest.

In het jaar dat Jacques zijn vormsel deed brak weer een periode van oorlog aan, die ook voor Bellegem grote gevolgen had. Tijdens die Spaanse Successieoorlog (die duurde tot 1713) werden de inwoners van de woonplaats van onze voorouders verplicht om goederen en troepen te leveren. Grote verliezen waren het gevolg.

Midden in die oorlog (begin 1707) overleed de oude Rijckoort, vrijwel exact een jaar na zijn vrouw Christina. Beiden zijn ze begraven op het kerkhof in Bellegem. De doden werden destijds in of bij de kerk begraven, afhankelijk van hun vermogen en status. De allerarmsten

*Midden in de Spaanse
Successieoorlog overleed
de oude Rijckoort,
vrijwel exact een jaar
na zijn vrouw*

werden op kosten van de diaconie ter aarde besteld, wat door de familie vaak als een grote schande werd beschouwd. Juist de armste mensen spaarden daarom in veel gevallen hun leven lang voor hun eigen begrafenis. Dat het begraven van de overledenen in de kerken of op de overvolle kerkhoven niet zo hygiënisch was begon pas ver in de achttiende eeuw langzaam door te dringen. De term ‘rijke stinkerds’ komt uit de tijd dat het stonk in de kerk omdat daar de welgestelde overledenen begraven lagen. Pas in het begin van negentiende eeuw ontstonden algemene begraafplaatsen.

In 1713 maakte de Vrede van Utrecht een einde aan de Spaanse Successieoorlog en daarmee aan anderhalve eeuw van twisten en godsdienstoorlogen. Vanaf dat moment vielen de Zuidelijke Nederlanden onder Oostenrijks gezag en brak een langere periode zonder oorlog en van relatieve rust aan. Engeland en Holland droegen in 1715 het gebied over aan de Oostenrijkse keizer, maar met een nieuw barrièretraktaat werd de soevereiniteit van de keizer flink beperkt. Zo bleef bijvoorbeeld de Schelde gesloten en werd Antwerpen dus afgeknepen. Ook moesten de Oostenrijkers de aanwezigheid van Hollandse soldaten voor de verdediging tegen Frankrijk aanvaarden en die zelfs bekostigen.

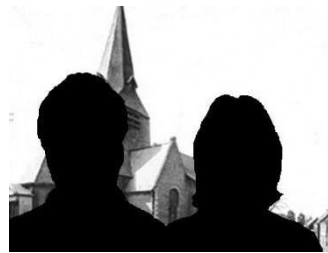
Nog voordat Jacques 25 jaar was, waren zijn vader Jacobus en moeder Margareta gestorven. Op dat moment kreeg hij waarschijnlijk een voogd toebedeeld die het beheer van de nalatenschap op zich nam.

West-Europa na de Vrede van Utrecht (1713)

Jacques was een 24-jarige wees en z'n voogd moest ervoor zorgen dat de erfenis beschermd werd, ook tegen z'n eigen familieleden. Deze situatie komt voor iemand uit de 21ste eeuw vreemd over, maar bladerend door de 'wezerijaktes' in het Rijksarchief van Kortrijk lazen we inderdaad dat iemand van 24 jaar die één of beide ouders verloren had nog niet meerderjarig was en dus automatisch als wees werd bestempeld. Deze principes stamden nog uit de tijd van het Romeinse recht, waarbij iemand pas meerderjarig werd op zijn 25e of wanneer hij of zij trouwde. Overigens is niet duidelijk of Jacques op dat moment nog beschikte over (een deel van) het geld dat z'n moeder van de rijke Daniel Dessau had geërfd.

Jacques trouwde in 1729 met Marianne Delatere uit Kooigem, een gehucht dat zo'n zeven kilometer ten zuiden van Bellegem ligt. Dat mensen in die tijd trouwden met iemand uit de eigen stad of de nabije omgeving sprak voor zich. Veel verder dan die omgeving kwamen de meeste van hen namelijk niet. Ook trouwde men in principe alleen met

Jacques Maertens en Marianne Delatere - Bellegem

iemand uit de eigen kerk en iemand uit de eigen stand. Als de kennismaking van de geliefden met de wederzijdse ouders goed was verlopen dan volgde het aanzoek en de trouwbelofte en vond daarna de verloving en de ondertrouw plaats. Die ondertrouw werd op drie achtereenvolgende zondagen in de kerk afgekondigd. Als er geen bezwaren werden ingebracht werd het huwelijk (vaak nog op de zondag van de laatste afkondiging) gesloten. De huwelijksplechtigheid van Jacques en zijn Marianne vond plaats in de Sint Amanduskerk in Bellegem.

*De huwelijksplechtigheid van Jacques en zijn Marianne
vond plaats in de Sint Amanduskerk in Bellegem*

De toren van deze kerk was de afgelopen eeuwen een regelmatig terugkerend gespreksonderwerp in Bellegem. Het puntige bouwwerk was een halve eeuw voor het huwelijk van Jacques en Marianne op het gebouw uit de dertiende eeuw geplaatst, maar zakte langzaam scheef weg. Toch zou het nog tot de 20e eeuw duren